

Recenzja dysertacji doktorskiej

ks. mgr Pawła Koniecznego, pt. „Środowiskowe i edukacyjne uwarunkowania aktywności społeczno-religijnej młodzieży maturalnej. Na podstawie badań Archidiecezji Przemyskiej” – napisanej pod kierunkiem dr hab. F.W. Wawro, prof. KUL.

W związku z podjętą przez Radę Wydziału Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w dniu 16 V 2019 r. uchwałą powołującą mnie na recenzenta pracy doktorskiej ks. mgr Pawła Koniecznego wyrażam swoją opinię na jej temat.

Badania dotyczące młodego pokolenia są współcześnie podejmowane dość często, choć z różnych powodów. Młodość była i jest okresem odkrywania wielorakich wartości człowieka i otaczającego świata; to często czas konfrontacji własnej osobowości – nie w pełni jeszcze dookreślonej – z otaczającą rzeczywistością społeczną w relacji „JA” – „wartości” – „świat”. Opisuując współczesną kondycję człowieka cywilizacji euroatlantyckiej wskazuje się czasami, że balansuje ona pomiędzy nadzieją a beznadziejnością swoich wyborów i poszukiwań wartości, norm czy sensu życia. Helmut Klages wprowadził terminem „społeczeństwo przemian wartości” (*Wertewandelsgesellschaft*), wskazując metamorfozę moralnej świadomości ludzi przełomu wieków. Eksponowaną cechą społeczeństwa (po)nowoczesnego jest brak wizji życia z uporządkowaną hierarchią wartości; brak fundamentalnych punktów odniesienia w życiu codziennym widoczny jest w doświadczeniu młodego pokolenia. Jak młodzież ma rozkodować współczesną kulturę, skoro wielu intelektualistów twierdzi, że estetyka została zastąpiona przez funkcjonalność, moralność ustąpiła miejsca skuteczności, a ludzka kreatywność ginie w pogoni procedur. Wskazuje się, że jesteśmy uczestnikami rozpowszechnionej fragmentaryzacji egzystencji ludzkiej, w której dominują osamotnienie, podziały, ambiwalencja, kontrasty – po zagubienie nadziei w życiu doczesnym i wiecznym. Rodzą się nowe podziały, których skutków nie jesteśmy w stanie domniemywać.

Rodzina jako instytucja zмага się z globalnymi i ideologicznymi zmianami. Jak wskazywał kilka lat temu Janusz Mariański takie zjawiska jak dezinstytucjonalizacja, dyferencjacja społeczna, pluralizm społeczno-kulturowy i strukturalny indywidualizm przemieniają znany nam (tradycyjny) świat naszych przodków.

Ksiądz mgr Paweł Konieczny podjął ciekawy poznawczo temat środowiskowych i edukacyjnych uwarunkowań aktywności społeczno-religijnej młodzieży maturalnej w Archidiecezji Przemyskiej na tle szerokich zmian społeczno-kulturowych ostatnich lat. Cel teoretyczny i praktyczny jest badawczo doniosły, gdyż młodzież jak wskazują badacze i publicyści – jest kategorią / grupą, w której jak w soczewce skupiają się (odbijają się) problemy całego społeczeństwa. (Nie)porządek wartościowania warunkowany jest stanem przechodzenia od społeczeństwa tradycyjnego ku (po)nowoczesnemu.

Praca doktorska podejmuje temat z punktu widzenia pedagogiki społecznej z odniesieniami do socjologii młodzieży, wychowania, pedagogiki i socjologii religii. Autor podejmuje próbę ustalenia związków/zależności pomiędzy cechami środowiska społecznego i uwarunkowaniami edukacyjnymi maturzystów uczęszczających do wybranych szkół średnich w Archidiecezji Przemyskiej a wybranymi aspektami deklarowanej aktywności społeczno-religijnej. Doktorant stawia pytanie: jakie środowiskowe i edukacyjne czynniki warunkują aktywność społeczno-religijną badanej (terytorialnie) młodzieży maturalnej? – na które próbuje uzyskać odpowiedź w toku badań ilościowych (procedury statystyczne) opierając się na paradygmacie postpozytywistycznym. Dobór losowy próby, metoda sondażu diagnostycznego, technika ankiety w ocenie autora powinna w konsekwencji prowadzonej procedury badawczej doprowadzić do ustalenia znaczenia wytypowanych poszczególnych zmiennych niezależnych na uwarunkowania środowiskowe, edukacyjne oraz aspekty i poziom aktywności społeczno-religijnej badanych maturzystów.

Praca doktorska licząca 472 strony składa się z sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu tabel i wykresów i aneksu tabelarycznego i narzędzia badawczego.

Rozdział pierwszy (teoretyczny) wprowadza czytającego w zagadnienie aktywności człowieka w ogóle oraz doprecyzowuje zagadnienie aktywności społecznej i religijnej poprzez ustalenia definicyjne znajdujące się w przytaczanej literaturze przedmiotu. Pojęcie aktywności (działania) było i jest często przywoływane w literaturze socjo-pedagogicznej, a zwłaszcza w pedagogice społecznej, pedagogice socjalnej lub animacji społeczno-kulturalnej. Charakterystyka terminu „aktywność” w ujęciu autorów psychologii, socjologii i pedagogiki ukazuje jej płaszczyzny: biologiczną, psychiczną, społeczną i mieszaną (za: K.M. Czarniecki), która warunkuje w biegu życia ludzkiego kolejne etapy: zabawy, uczenia się, walki i pracy. To człowiek dzięki aktywności – jak pisze doktorant – reguluje aktywność bytową, erotyczną, religijną i kulturową.

W pedagogice społecznej od czasów H. Radlińskiej zwraca się uwagę na aktywność (aktywizację) człowieka w środowisku, w którym on żyje i przekształca świat, w imię ideału. Istotą wychowania jest przekształcanie środowiska siłami jednostek i zbiorowości. Przytaczając znanych polskich pedagogów społecznych i socjologów (m.in.: Kamiński, Górniakowska-Zwolak, Czarnecki, Guz, Tyszkowa, Smolińska-Theis, Pilch, Olubiński, Jundziłł, Jacher, Zbiegień-Maciąg, Sztompka...) doktorant kreśli rozumienie pojęcia aktywności społecznej. Aktywność religijna wyprowadzona jest z analizy rozumienia pojęcia religia, wiara, postawa religijna. Na gruncie polskim wyczerpującą definicję religijności wprowadził lubelski socjolog religii W. Piwowarski uważając, że religia stanowi specyficzny system wartości kulturowych (wierzenia, wartości, symbole, zachowania). Przywołany autor stworzył w ramach wymienionych parametrów religijnych ich wskaźniki, za pomocą których dokonuje się operacjonalizacji pojęć (opis zjawisk można by wzmocnić tekstami autorskimi zawartymi w „Socjologii religii. Wybór tekstów”, opr. F. Adamski), co zauważa się w części empirycznej tej pracy. Religia nie tylko precyzuje stosunek człowieka do świata ponadempirycznego, ale w pewnym stopniu kształtuje jego postawy oraz zachowania w codziennym życiu, a przeżywana i praktykowana na co dzień, przejawia się w wymiarach jednostkowych, rodzinnych i społecznych. Doktorant wskazuje, że badana aktywność religijna ograniczy się do wybranych parametrów życia religijnego badanych maturzystów (tj. aspekt konsekwencyjno-etyczny, rytualno-kultowy i instytucjonalno-wspólnotowy).

Rozdział drugi (teoretyczny) porusza definicyjne i teoretyczne kwestie dotyczące kategorii młodzieży. Na temat młodzieży w naukach społecznych napisano już wiele, chociaż naukowe badania nad młodzieżą liczą sobie dopiero kilka dziesięcioleci. Młodzi i starzy istnieli od dawien dawna, ale młodzież narodziła się w wyniku zmian społeczno-kulturowo-ekonomicznych charakterystycznych dla „długiego” wieku XIX. „Młodzież jako współczesny problem” pojawiła się w literaturze naukowej oraz publicystyce w Europie Zachodnie po czasie rewolucji studenckiej (kontrkultury) końca lat sześćdziesiątych XX w. Cezury kończącej naukowe zainteresowanie tematyką młodzieży upatrywać można poza rokiem 1985 (Rok Młodzieży). Końcówka XX i początek XXI wieku ujawnił nowe problemy o zasięgu globalnym obejmujące „wszystkich” ludzi i społeczeństwa w iluzoryczności „końca historii” tudzież budowy „nowego /lepszego/ świata”.

Dominujące podejście socjologiczne implikuje pojmowanie młodości jako specyficznej fazy życia związanej z procesami stopniowego przystosowania ludzi do pełnienia ról dorosłych. Młodość to wiek społeczny, rozumiany jako wchodzenie w życie, dojrzewanie i dorastanie do

pełnienia kolejnych nowych ról społecznych. Zasadniczo rysują się dwa podejścia do określenia kategorii młodzieży: traktuje się ją jako grupę społeczną – którą wyodrębnia się na podstawie obiektywnego kryterium społeczno-demograficznego (wiek); grupę pokoleniową za J. Colemanem – połączoną wspólnotą doświadczeń, która tworzy swą odrębną podkulturę, mieszczącą się w kulturze ogólnonarodowej i nie będącą w stosunku do niej w zasadniczej opozycji (podkulturowa „inność młodzieży”) oraz jako pokolenie (K. Mannheim rozumie pokolenie jako kategorię historyczną, a S. Eisenstadt jako grupę wieku).

Książ magister Konieczny na podstawie analizowanej literatury przedmiotu kreśli psychologiczno-pedagogiczny kontekst rozumienia współczesnej młodzieży. Dobór literatury poprawny choć w tym zakresie liczba ważnych publikacji jest większa niż przywołana w przypisach. Piszący przywołuje teorie opisujące funkcjonowanie młodzieży w społeczeństwie Europy Zachodniej. Podstawą jest pozycja H.M. Griesego. Prezentacja głównych teorii jest poprawna, ale szkoda, że doktorant nie zwrócił uwagi na pedagoga Dietera Baackego i jego koncepcję społeczno-ekologiczną, którą piszący te słowa próbował zastosować do interpretacji maturzystów w rzeczywistości społecznej średniego miasta przemysłowego (2001). Ważna jest tu uwaga doktoranta, że wkład nauki o wychowaniu do teorii młodzieży jest dość skąpy, a dyskusja pedagogiczna ciągle żywi się recepcją psychologii i socjologii młodzieży (s. 65).

W sumie ciekawie zostało opracowane społeczno-kulturowe tło funkcjonowania młodzieży poprzez przywołanie przez piszącego stosunkowo nowej literatury socjo-kulturowo-pedagogicznej. Autor zwrócił uwagę na dynamiczny proces socjalizacji młodego pokolenia. Przywołane elementy socjalizacji obiektywnej (podjęte w części empirycznej) zostają zastępowane socjalizacją subiektywną z dominującą podpowiedzią świata konsumpcji i elektronicznych mediów. Fragmentaryzacja tożsamości u młodego pokolenia ma już swoje konsekwencje dostrzegalne w późniejszym dorosłym życiu. Dawna „idea szczęścia” budowana w środowisku rodzinnym, zawodowym i społecznym w oparciu o duchowość religijną została zamieniona w „euforię supermarkietu”. Postmodernistyczna konsumpcja i nowe technologie informacyjne kolonizują socjalizację dorastających młodych ludzi (przy pewnych różnicach środowiskowych). Sytuacja nakreślona przez doktoranta niweczy poczucie podmiotowego sprawstwa młodzieży w budowaniu relacji międzyludzkich, partycypacji i mobilizacji społecznej. Otwartym zagadnieniem pozostaje w podjętym autorsko konstrukcie podmiotowości – jak była ona realnie definiowana (podejmowana) dawniej i współcześnie? Zmiany ostatnich dziesięcioleci powodują nie tylko niepewność, lęk, konformizm, ale i rezygnację, obojętność oraz wycofanie społeczne u badanej młodzieży („deficyt

obywatelskości”). Sytuacja wskazana jest pokłosem realizowanego strukturalnego indywidualizmu, postaw hedonistycznych i praktycznej realizacji społeczeństwa doznań (*Erlebnisgesellschaft* – G. Schulze) obok swoistego rodzaju „bezdomnej religijności” (J. Mariański) i sekularyzacji.

Rozdział trzeci (teoretyczny) omawia środowiskowe uwarunkowania aktywności społeczno-religijnej młodzieży. Autor zwraca uwagę na rolę grup pierwotnych w socjalizacji młodego pokolenia uwzględniając wewnętrzne cechy rodziny, parafii, szkoły w procesie aktywnego uczestnictwa młodzieży w życiu społecznym. Kulturotwórcza i więziotwórcza rola rodziny wskazana m.in. przez L. Dyczewskiego może być wykorzystana w kształtowaniu ról młodego człowieka, szczególnie w sytuacji modelowego oddziaływania na swoich młodych członków stających się nosicielami wzoru. Pozbawienie wzorów osobowych jest negatywnym zjawiskiem zaburzającym proces socjalizacji rodzinnej oraz międzypokoleniowy przekaz wartości, norm społecznych oraz zachowań uczestnictwa w kulturze. Wskazane elementy są częścią kapitału kulturowego (por. m.in. P. Bourdieu, W. Świątkiewicz, A. Bartoszek, T. Zarycki, M. Jacyno...), który można ująć jako sumę rozumienia: odpowiednich znaczeń, symboli, wartości i norm, idei, religii, ideologii, mitów, zwyczajów i obyczajów, rytuałów, kryteriów prestiżu, które są „na wyposażeniu” jednostki i grupy. Oczywiście kapitał ów jest kształtowany w rodzinie („wcielony”) ale wzmacniany może być w instytucjach edukacyjno-kulturowych („kapitał kulturowy zinstytucjonalizowany”).

W rodzinie odbywa się także socjalizacja religijna powiązana z mechanizmem przekazywania z pokolenia na pokolenie kulturowego dziedzictwa religijnego. Proces uspołecznienia religijnego zasadza się na wzajemnym oddziaływaniu biologii, kultury, struktury oraz kontaktów interpersonalnych. Postawa religijna dziecka jest – jak wskazują badania – dziedziczona i związana z jakością religijności rodziców, dlatego zadanie pedagogizacji jest podstawową funkcją katechetycznej misji Kościoła (za: A. Lepa).

Szkoła to ważna instytucja edukacyjna, w której nie tylko powinno odbywać się nauczanie, ale i wychowanie intelektualne wskazuje autor. Szkoła jako środowisko powinna stwarzać warunki do edukacji społecznej. Kultura szkoły to współwystępujące w codziennym i odświętnym jej życiu: materialne, symboliczne, etyczne oraz estetyczne elementy będące źródłem poczucia przynależności jej podmiotów do danej wspólnoty, identyfikowania się z jej wartościami, przekonaniami i wzorami. Złożoność współczesnych celów i funkcji szkoły jako instytucji połączona jest z dynamiką codziennego życia młodych ludzi, ich rodziców, nauczycieli i oświatowych decydentów. Oprócz zjawisk oficjalnych i zaplanowanych pojawiają

się fakty żywiołowe i nieprzewidywane. Kształtowanie podmiotowości (poprzez sprawczość, przyczynowość, wolność wyboru i odpowiedzialność) jest także zadaniem środowiska szkolnego. Doktorant na podstawie przywoływanej literatury kreśli kontekst szkolny kształtowania podmiotowości oraz wartości społecznych i religijnych uczniów. Zwrócona jest uwaga na ideę, wartości i dyspozycje ku patriotyzmowi (ważna definicja T. Kotarbińskiego). Wychowanie patriotyczne jest w sumie wielostronną aktywnością intelektualną, emocjonalną motywacyjną i działaniową.

Wychowanie religijne w szkołach polskich ma skomplikowaną i burzliwą historię. Sama religia to jeden ze sposobów wyjaśniania świata i problemów życiowych a jako siła porządkująca, utrwalająca, integrująca i legitymizująca internalizowany system aksjonormatywny jest źródłem autoidentyfikacji, tożsamości i wykształcenia sumienia. W omawianym procesie współdziała z placówkami szkolnymi również parafia, która jest grupą/instytucją wychowującą człowieka szczególnie w społeczeństwach tradycyjnych. Współcześnie procesy religijne i wychowawcze na poziomie środowiskowych parafii uległy polaryzacji. Na zainteresowanie jednak nadal zasługuje jej potencjał społeczny i wychowawczy, w aspekcie funkcjonowania parafii w aspekcie eklezjalnym, religijnym i duchowym. Doktorant na podstawie literatury przedmiotu szczegółowo określa działalność parafii i pracę duszpasterzy z młodym pokoleniem (kapłani jako „wychowawcy w wierze”, s. 136).

Jak wskazuje ks. mgr Paweł Konieczny rozważania teoretyczne omawiające mikrośrodowiska, w których ma miejsce aktywizacja społeczna i religijna maturzystów utworzyły podstawę dla formułowania metodologicznych zagadnień dotyczących uwarunkowań i sytuacji owej aktywności u badanej młodzieży.

W rozdziale czwartym przedstawiona jest metodologia badań własnych. Rozdział rozpoczyna przegląd badań, w którym autor prezentuje obecny obraz problemów i aktywności młodego pokolenia w perspektywie badań własnych różnych autorów oraz raportowania ośrodków badania opinii publicznej. Być może należało (technicznie) ten podrozdział umieścić w części teoretycznej pracy lub włączyć jego treść (częściowo) w podrozdziały części I, II i III pracy.

Doktorant określa cel pracy a w kolejności dalszej stawia problem główny i problemy szczegółowe (29) oraz hipotezę główną i hipotezy szczegółowe (29), które mają zostać zweryfikowane w procesie testowania hipotez statystycznych. Zbudowane narzędzie badawcze (aneks) liczące 39 głównych pytań. W metodologii najczęściej zwraca się uwagę, że metryczka narzędzia powinna znajdować się na końcu narzędzia badawczego (np. E. Babe, L.

Gruszczyński...). Tu tak nie jest, co mogło mieć pewne konsekwencje opisane w literaturze metodologicznej. W kwestionariuszu ważna jest kolejność i budowa pytań; i tak. np. w pytaniu 18 zastosowano układ kafeterii, który zasadniczo odzwierciedlił się w wielkości odpowiedzi respondentów (liczonych od góry, s. 205). Podobna sytuacja dotyczy pytania 36. Każdy kwestionariusz to oczywiście *licentia poetica*. Autor zastosował do zadanych pytań skale pomiarowe: nominalną i porządkową, które potem umożliwiły weryfikację hipotez poprzez zastosowane testy statystyczne (istotności i siły związku). Testy zostały poprawnie dobrane dla użytych w badaniach skali i zmiennych.

Doktorant zgromadził materiał badawczy w oparciu o model gronowy próby losowej na zbierze szkół średnich na terenie Archidiecezji Przemyskiej (omówiona została historia terenu badań, badania w 2017 r.). W sumie zostało przebadanych 788 uczniów w 9 zespołach szkół. Do badań wykorzystano 645 wypełnionych w pełni kwestionariuszy ankiet. Stosunkowa duża liczba ankiet (18,2%) została nieuwzględniona w badaniach, co wymagałoby może szerszego skomentowania przy próbie losowej (analiza poziomu zwrotów, analiza błędów braku odpowiedzi). Może sytuacja ankietowania wpłynęły na taki stan (m.in. błędy systemowe próby). Doktorant zastosował w badaniach 2 główne zmienne zależne oraz 16 (możliwych do wykonania obliczeń) zmiennych niezależnych (wydaje się jednak, że pochodzenie społeczne badanych obecnie jest nieostry i może nieadekwatny poznawczo).

Kolejne dwa rozdziały (V i VI) omawiają zrealizowane badania, koncentrując się (podejście ilościowe) na wykryciu i wyjaśnieniu prawidłowości, które wykazuje przedmiot badań. Analityczna, ale przede wszystkim statystyczna (chi-kwadrat, Tau-c Kendalla), weryfikacja materiału dostarczyły odpowiedzi na postawione pytania badawcze i ocenę postawionych hipotez. Autor dysertacji systematycznie w każdym z podrozdziałów stosuje najpierw opis i tabelaryczną identyfikację zjawiska, następnie analizę statystyczną i interpretację otrzymanego badawczego materiału pierwotnego. Szkoda, że autorsko (zbyt rzadko) nie odniesiono własnych uwag i wniosków do przywołanej w części teoretycznej literatury socjopedagogicznej.

Analizę materiału badawczego rozpoczęto od określenia poziomu zainteresowania badanej młodzieży problemami makro- i mikro-środowiska, poziomu wiedzy respondentów o działalności i problemach Kościoła powszechnego / lokalnego, zainteresowanie maturzystów kwestiami politycznymi (tu np. można odnieść deklaracje uczestniczenia w przyszłych wyborach do realnych danych PKW z już odbytych wyborów /po badaniach terenowych a przed redakcją ostateczną pracy/), preferencje młodzieży dotyczące norm moralnych.

W ostatnim rozdziale zwrócona została uwaga na deklarowane obszary i poziom aktywności społeczno-religijnej badanych w aspekcie skonkretyzowanych form realnego ich zaangażowania. Podejmuje uszczegółowione analizy form zaangażowania młodzieży na rzecz realizacji potrzeb środowiska lokalnego, uczestnictwa młodzieży w kulturze (w tym zagadnieniu można by było przywołać model aktywności kulturalnej w oparciu o układy kultury według (modyfikowane) np. Kłoskowskiej / Niżnika / Krzysztofka / Golki), przynależności uczniów do grup, wspólnot o charakterze religijnym, uczestnictwie badanych w praktykach religijnych. Testując kolejne pytania baterią (wybranych dla zagadnień) zmiennych niezależnych autor identyfikuje zmienne, które stanowią podstawę zachowań, działań i aktywności badanych maturzystów. Na uwagę zasługuje autorskie panowanie nad materiałem empiryczno-statystycznym i przekształcanie kafeterii odpowiedzi w skale pomiarowe, które służą poszukiwaniu współzależności na poziomie nominalnym i porządkowym. Każda tabela zawiera podsumowanie, ale może warto by w książce podoktorskiej opracować schemat, który w ocenie zjawisk/zagadnień umieściłby stosowne zmienne wpływające na pozytywną (ułatwiająca) lub negatywną (utrudniająca) socjalizację i wychowanie u badanych uczniów. Analiza autorska wyników np. uwidacznia różnicę uwarunkowań podmiotowych, społeczno-religijnych i środowiskowych (użyte wskaźniki, zależności statystyczne) pomiędzy deklarowanymi postawami patriotycznymi i hedonistycznymi respondentów.

Co wyłania się z rozważań teoretycznych, z przeprowadzonych badań, z uzyskanego materiału badawczego i jego szczegółowej analizy? Wnioski badawczo-analityczne są wskazywane na końcu podrozdziałów oraz kolejnych rozdziałów (szczególnie empirycznych). Jednak na uwagę zasługuje ważne syntetyczne, analityczne i interpretacyjne – zakończenie, które wskazuje na najważniejsze konkluzje z badań ważne dla osób zainteresowanych pracą z młodzieżą. Ukazany jest pewien kontekst funkcjonowania młodzieży (o pewnych specyficznych cechach psycho-społecznych wynikających z miejsca zamieszkania), ukazane są konsekwencje wpływów rodzinnych i środowiskowych na aktywność badanych młodych ludzi.

Doktorant ustalił w toku badań poziom i cechy podejmowanej przez badanych aktywności społeczno-religijnej, które są ściśle określonymi czynnikami, pośród których priorytetowe znaczenie – jak sam pisze – ma środowisko rodzinne badanych, cenione w rodzinie wartości, poziom aktywności kulturalnej, struktura rodziny, jej status społeczny, oraz przynależność rodziców respondentów do różnego rodzaju stowarzyszeń czy wspólnot. To tylko jeden z wielu wniosków ustalonych w badaniach. Autor wskazuje potrzebę metodycznego i

wieloaspektowego wychowania społecznego wzrastającego pokolenia. Z jednej strony trendy globalizacji, postmodernizmu, relatywizmu i nihilizmu promowanego przez wiele osób ze świata polityki, kultury i nauki oraz celebrytów a z drugiej strony młody człowiek ze swoimi dzierganymi wartościami znajdującymi się pomiędzy tradycją a (po)nowoczesnością. Jacek Kaczmarski 30-lat temu wyśpiewując dynamiczną sytuację w kraju już sugerował „...Bo rodziny z dusz ratują, co się da” („Szkola”, 1989). Z badań wyłania się obraz (obecnego) wiejskiego, małomiasteczkowego i miejskiego społeczeństwa w badanej Archidiecezji, w którym to młodzi ludzie (ujęcie statystyczne) są tacy jacy ich rodzice, którzy stali się na pewien czas dla nich wzorem oraz motorem aktywności i działania.

Zapoznawszy się z dysertacją można konstatować, że doktorant wykazała się znaczną wiedzą pedagogiczną i socjologiczno-religioznawczą, która umożliwiła mu podjęcie tematu badawczego – w sumie jak wskazano interdyscyplinarnego. Oryginalność prezentowanego ujęcia wynika z przedstawienia materiałów publikacyjnych i raportów oraz ich interpretacji w rozdziałach teoretycznych.

Praca jest napisana na ogólnie poprawnym poziomie metodologicznym. Deskrypcja (identyfikacja) faktów jest precyzyjnie powiązana z kontekstem ich występowania (analiza, interpretacja). Umiejętnie zostały rozwiązane problemy naukowe i organizacyjne w trakcie badań i pisania dysertacji. Ważna jest analiza statystyczna, która pozwalała jednoznacznie przyjąć lub odrzucić założone hipotezy badacze.

Treść pracy odpowiada tematowi a jej układ wewnętrzny nie budzi zastrzeżeń (może tylko „uściślone” mogły by być tytuły niektórych podrozdziałów badawczych). Analiza prowadzona jest w odniesieniu do teorii społeczno-pedagogicznych, ich sensu, pojmowania i możliwych odniesień teoretycznych i praktycznych. Identyfikacja zebranego materiału tworzy przejrzystą strukturę analizy. Dało to w sumie możliwość w zakończeniu pracy, ukazania merytorycznych związków pomiędzy analizowanymi konstruktami.

Strona językowa jest czytelna; właściwie bardzo trudno natknąć się w tekście na błędy stylistyczne lub techniczne (może tylko niejednorodna konstrukcja przypisów, czasami wewnętrzna budowa tabel i wykresów, rzadkie, ale rozpoczynanie zdania od skrótu imienia, budzić może zastrzeżenia, które jednak nie umniejszają wartości całej pracy). Wskazać należy na dużą liczbę (776) przypisów w pracy, które same w sobie stanowią ciekawy wątek opisu. Bibliografia i netografia liczy 472 pozycje. Uzyskane i przetworzone dane są prezentowane w 195 tabelach wynikowych oraz 18 wykresach.

Podsumowując należy zaznaczyć, że rozprawa doktorska ks. mgr Pawła Koniecznego jest pracą naukowo rzetelną oraz oryginalną i jako taka wnosi wkład do rozumienia przemian jakim podlega młode pokolenie na analizowanym terenie. Istotna jest również refleksja pedagogiczno-społeczna oraz duszpastersko-katechetyczna nad kształtowaniem się obecnych postaw i aktywnością młodzieży maturalnej w Archidiecezji Przemyskiej.

Stwierdzam więc, że przedstawiona rozprawa doktorska spełnia wymagania stawiane dysertacjom doktorskim określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (z późniejszymi zmianami). Z pełnym przekonaniem rekomenduję Radzie Wydziału Nauk Społecznych KUL wniosek o dopuszczenie ks. mgr Pawła Koniecznego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, reading "Edward Nyc". The signature is written in a cursive style with a long horizontal stroke at the end.